

DE UITWEER

MELD JE AAN VOOR ONZE NIEUWSBRIEF

Zo blijf je op de hoogte van de nieuwste boeken van Ambo|Anthos uitgevers en ontvang je leuke extra's, zoals prijsvragen, exclusieve aanbiedingen en leesfragmenten. Ook word je geïnformeerd over onze lezingen, signeersessies en over andere interessante bijeenkomsten die wij geregeld organiseren.

Aanmelden kan via www.amboanthos.nl/nieuwsbrief

AMY LIPTROT

DE UITWEER

Vertaald door
Robbert-Jan Henkes

Ambo|Anthos
Amsterdam

Deze uitgave is tot stand gekomen met financiële steun van
Publishing Scotland's translation fund

Publishing Scotland

Foillseachadh Alba

ISBN 978 90 263 3663 8

© 2016 Published by arrangement with Canongate Books Ltd,

14 High Street, Edinburgh EH1 1TE

© 2016 Nederlandse vertaling Ambo|Anthos uitgevers,

Amsterdam en Robbert-Jan Henkes

Oorspronkelijke titel *The Outrun*

Oorspronkelijke uitgever Canongate

Omslagontwerp Marry van Baar

Omslagillustratie © kaiandsunny / Canongate

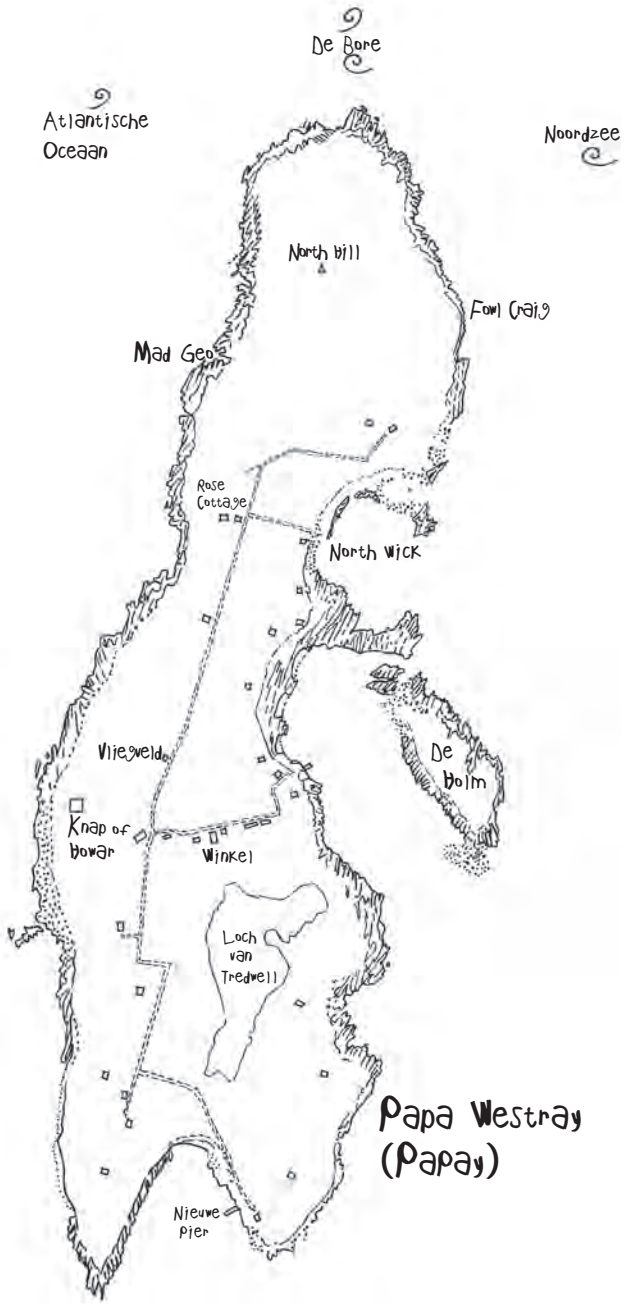
Foto auteur © Lisa Swarna Khanna

Verspreiding voor België:

Veen Bosch & Keuning uitgevers nv, Antwerpen

De Orkney-eilanden

**Papa Westray
(Papay)**

INHOUD

Proloog 11

- 1 De uitweer 13
- 2 Trillingen 20
- 3 Flotta 25
- 4 London Fields 32
- 5 Nachtfiets 42
- 6 Verkassen 49
- 7 Schipbreuk 57
- 8 Behandeling 65
- 9 Dolen 77
- 10 Muurstapelen 84
- 11 Ambergrijs 94
- 12 Verlaten eilanden 100
- 13 Lammeren 109
- 14 Vrouw kwartelkoning 117
- 15 Rose Cottage 128
- 16 Papay 142
- 17 Vrolijke dansers 152
- 18 North Hill 159

19	Online	169
20	Zeezwemmen	177
21	De Holm	185
22	Persoonlijke geologie	193
23	Triduana	203
24	Fair Isle	211
25	Vreugdevuur	221
26	Onderzees	230
27	Strandingen	238
28	Hernieuwen	246

	Dankwoord	255
--	-----------	-----

PROLOOG

Onder zoevende helikopterwieken wordt een jonge vrouw met haar pasgeboren baby in haar armen in een rolstoel over de landingsbaan van het vliegveld van het eiland voortgeduwd terwijl een man in een dwangbuis uit de tegenovergestelde richting naar haar toe wordt gerold.

Beide achtentwintigjarigen waren die dag in het nabijgelegen ziekenhuisje opgenomen geweest. De vrouw werd er geholpen bij het baren van haar eerste kind. De man werd er, schreeuwend en onhandelbaar, in bedwang gehouden en onder verdoving gebracht.

Orkney – een eilandengroep ten noorden van Schotland, door de golven gebeukt en door de wind geteisterd, tussen Noordzee en Atlantische Oceaan – heeft goede voorzieningen: een ziekenhuis, een vliegveld, een bioscoop, twee middelbare scholen, een supermarkt. Wat ontbreekt is een beveiligde afdeling voor krankzinnigen die een gevaar voor zichzelf en voor anderen zijn. Als iemand van dokterswege krankzinnig wordt verklaard moet hij naar Aberdeen in het zuiden worden overgebracht.

Van bovenaf gezien, vanuit een vliegtuig met aan boord arbei-

ders voor een olieplatform of postzakken van het Schotse vasteland, is de landingsbaan een plotse jaap in het open, boomloze landschap. Het vliegveld, dat bij harde wind en mist uit zee met enige regelmaat wordt gesloten, is de plek waar onder toezicht van de luchtverkeersleiding het dagelijkse drama van weggaan en terugkomen zich afspeelt, tussen de laagliggende eilanden en breed uitwaaierende luchten.

Op deze avond in mei, als de madeliefjes hun bloemblaadjes sluiten voor de nacht, zeekoeten en drieteenmeeuwen met zandspierungen voor hun kuikens terugkeren naar de klippen, en schapen beschutting zoeken achter stapelmuren, is het de beurt aan mijn geschiedenis om zich te ontvouwen. Op hetzelfde ogenblik dat ik deze eilandenwereld betreed, wordt mijn vader ervan daan gehaald. Mijn geboorte, drie weken te vroeg, heeft bij hem een manische episode in gang gezet.

Mijn moeder stelt de man voor – mijn vader – aan zijn pasgeboren dochter en legt mij heel even op zijn schoot voordat ze hem in het vliegtuig zetten en wegvliegen. Wat zij tegen hem zegt wordt overstemd door de motoren of waait weg op de wind.

1

DE UITWEER

Op mijn eerste dag terug schuil ik naast een oude vrieskist, bij een bosje brandnetels, en kijk hoe het weer over zee dichterbij komt. Het beuken van de golven klinkt niet heel anders dan het verkeer in Londen.

De boerderij ligt aan de westrand van het Mainland van Orkney, op dezelfde breedte als Oslo en Sint-Petersburg, met tot aan Canada niets dan kliffen en oceaan. Naarmate de landbouwtechniek veranderde, kwamen er nieuwe gebouwen en machines bij op de boerderij maar de oude schuren en werktuigen bleven en staan te roesten in de zilte lucht. De afgebroken voorlader van een tractor doet dienst als een schaapstrog. Stallen waar vroeger vee stond, zijn nu volgepakt met kapot materieel en meubilair uit ons oude huis. In die schuur knoopte ik met touwen een schommel aan de balken, en hing ik ondersteboven over een hek dat nu ligt te roesten op de grond.

Naar het zuiden strekt het land bij de boerderij zich uit langs de kust naar zanderiger land dat overgaat in de Baai van Skail, een strand van anderhalve kilometer lengte waar Skara Brae ligt, het dorp uit het stenen tijdperk. Ten noorden volgt ons terrein kliffen naar hoger gelegen grond waar hei groeit. De velden hebben alle-

maal een prozaïsche naam: ‘voorveld’, als je langs het pad naar het huis toe komt; ‘lammerveld’, dat aan alle kanten beschut is door stapelmuren. Het grootste veld, ‘de uitweer’, is het hoogstgelegen stuk kustland boven de boerderij waar het gras altijd kort is, murw van wind en stuivend zeewater het hele jaar door. De uitweer is waar in de zomer de ooien met hun lammeren grazen als ze van de lammerwei omhoog worden geleid. Het is waar de hooglanders overwinteren, rood en gehoornd, en vrij rondlopen onder de immense hemel.

Sommige historische landbouwdocumenten maken onderscheid tussen twee soorten boerenland: het ‘in-bye’-akkerland, dicht bij de boerenhoeve; en het ‘out-bye’, de uitweer, de buitenweide, onbebouwd, ruig weideland verder weg, vaak op hellingen. Vroeger werden uitwieren soms gebruikt als gemeenschappelijke weidegrond voor een aantal boerderijen. Het ligt het verst af van de hoeve, is maar gedeeltelijk gecultiveerd en tamme en wilde dieren leven er zij aan zij. Mensen komen er niet vaak, waardoor het volk van geesten er vrij spel heeft. In oude Orkney-legendes wordt verteld hoe er onder aardhopen en in heuvelkommen grote groepen trollen wonen, *trouwies*, en er zijn verhalen van *heuvelaars*, kleine wezens die uit het ruige land tevoorschijn komen om ’s zomers kattenkwaad uit te halen.

Op een foto van de uitweer uit begin jaren tachtig zit ik bij mijn vader op de schouders terwijl hij en mijn moeder aan Engelse vrienden die op bezoek zijn het schijnbaar desolate land laten zien dat ze hebben gekocht. Mijn ouders wilden een boerderij kopen en trokken steeds verder noordwaarts tot ze er een vonden die ze konden betalen. Familie en vrienden verbaasden zich en vroegen zich af of ze het zouden bolwerken, net als de lokale bevolking. De eilanders hadden al vele idealistische zuiderlingen naar de eilanden zien komen en na een paar winters weer zien gaan.

Ik ben met deze kliffen opgegroeid. Hoogtevrees heb ik nooit

gehad. Mijn vader nam ons mee op wandelingen over de kliffen toen we klein waren. Ik rukte me dan los uit mijn moeders hand om over de rand naar het kolkende water beneden te kijken. Grijs zandsteen – loodrechte hellingen en massieve rotspartijen – omringt onze velden, en dit monumentale materiaal en de meedogenloze krachten waren de grenzen van het eiland en mijn wereld.

We hadden een keer een jonge hond die er vanaf viel. Bij harde wind ging hij achter konijnen aan, zag de afgrond niet en dat was de laatste keer dat we hem zagen.

Het is een windrige dag. Ik verlaat de luwte van de vrieskist en loop voor het eerst in jaren naar boven, de uitweer op, terwijl ik met diepe teugen ademhaal. Er staan geen bomen op onze velden en dit open landschap heeft ruimte in overvloed.

Alle rotsen lopen steil af naar de zee. In mijn rubberlaarzen loop ik langs de scheuren in de zandsteen zodat ik er niet vanaf glijd. Uit mijn opgebonden haar zijn slierten losgewaaid die in mijn ogen en mond komen en met de zeenevel aan mijn gezicht blijven plakken, net als toen ik klein was en de schapenhonden achterna rende, onder hekken en over muren.

Ik vind mijn lievelingsplek: een plat stuk rots dat gevaarlijk op de rand van een klif balanceert. Hier kwam ik vaak als tiener, koptelefoon op, mooi aangekleed en gefrustreerd, om te kijken naar de horizon en te willen ontsnappen. Vanaf mijn plek op de rots zag ik de golven op de kust breken, de meeuwen en de gevechtsvliegtuigen over zee vliegen.

Op heldere dagen, ten zuiden van de Pentland Firth, kan ik de bergtoppen van het Schotse vasteland zien: Ben Hope, Ben Loyal, Cape Wrath. Ten westen van de uitweer, ongeveer ter hoogte van de horizon, ligt Sule Skerry, waar ooit de meest afgelegen bemande vuurtoren van Groot-Brittannië stond. Op zee zie ik golfenergie-apparaten dobberen die daar worden getest. Het is eb en onder mij, aan de voet van de klif, liggen de rotsen bloot waar een vissersboot ooit aan de grond liep toen ik elf was.

Vanaf mijn zetel op de rots zie ik in het noorden de kaap bij Marwick, met zijn toren ter nagedachtenis aan Lord Kitchener. In 1916 kwam Kitchener met 643 van zijn 655 bemanningsleden om het leven toen drie kilometer ten noordwesten van hier zijn schip de Hampshire ten onder ging, tot zinken gebracht door een mijn van een Duitse U-Boot. Een paar van de twaalf overlevenden kregen onderdak in de boerderij die later van ons zou worden.

In zijn verslag van de ondergang van de Hampshire beschrijft een van de overlevenden, matroos W.M. Phillips, levendig de nacht van de ramp: 'Ik sprong, zonder laarzen maar verder geheel gekleed, en met een laatste vaarwel plonsde ik in het kolkende sop.' Hij wist op een groot, maar overvol vlot te klauteren en vertelt hoe degenen met reddingsvesten aan 'verzocht werd te vertrekken': 'Met een paar ferme opmerkingen zoals "We zien je aan land wel" gaven zo'n achttien man gehoor aan het verzoek en sprongen in de golven, en offerden zichzelf op om hun scheepsgezellen hun enige kans op overleven te gunnen.'

Na lange uren waarin de zeelieden vreesden tegen de rotsen te worden verpletterd, kwam het vlot aan land in een van de nauwe inhammen – Nebbi Geo – op de uitweer. Als ik langs dit stuk van de kustlijn loop, stel ik me het vlot voor zoals Phillips het beschrijft, 'ingeklemd tussen de kliffen alsof mensenhanden het daar hadden neergelegd'. Voor mijn geestesoog zie ik boeren uit die tijd in het donker de kustlijn afzoeken naar overlevenden, en zie ik de lijken van zeelui beneden tussen de rotsblokken.

Het waait vrijwel altijd op Orkney. Op de boerderij zijn de westenwinden het ergst: ze nemen de zee met zich mee en kunnen in één nacht tijd tonnen rotsgesteente verplaatsen waardoor de landkaart er 's ochtends heel anders uitziet. Oostenwinden kunnen het mooist zijn – wanneer ze tegen het tij in waaien en een blikkerende baaierd van druppeltjes van de golftoppen sproeien, die blinken in de zon. De oude keuterboerderijen zijn gedrongen en

stevig, net als veel eilanders, gebouwd om de sterkste stormen te weerstaan. Dat robuuste evenwicht heb ik niet meegekregen: ik ben lang en slungelig.

Ik loop langs de vertrouwde kustlijn en probeer me niet wankel te voelen. Ik woon hier al tien jaar niet meer en herinneringen uit mijn vroege jeugd mengen zich met recentere gebeurtenissen: dat wat me naar Orkney heeft doen terugkeren. Terwijl ik m'n best doe een ijzeren hek in de omheining te openen, moet ik denken aan wat ik steeds maar tegen mijn aanvaller zei: 'Ik ben sterker dan jij.'

Aan het eind van de winter is het land bruin en vaal en lijkt de uitweer een kale woestijn, maar ik ken zijn geheimen. Een vervallen en overwoekerde stapelmuur bleek te dateren uit de steentijd en een aantal stenen uit de Ring van Brodgar, tien kilometer verder, kwam uit een groeve die hier iets ten noorden ligt. Eén zo'n steen ligt op de helling, in stukken – misschien hier vierduizend jaar geleden op weg naar de steencirkel achtergelaten. Ik herinner me de kolonie noordse sterns die hier nestelden en in het broedseizoen duikbombardementen uitvoerden op onze hoofden: ze scheerden zo laag over dat we hun vleugelslag konden voelen. In de zomer tref je hier de bedreigde gele hommelen, die de rode klaver bestuift; in de herfst heb je hallucinerende paddenstoelen; en een zeldzame zeewiersoort, *Fucus distichus*, die alleen groeit op noordelijke, door de golven gebeukte rotskusten, groeit hier het hele jaar door.

Bovenaan op de uitweer staat een rots in zee die 'the Spord' wordt genoemd of 'the Stack o' Roo'. Het is een zuil ter grootte van een torenflat die ooit deel uitmaakte van de klif maar nu los staat. In de zomer nestelen er papegaaiduikers, samen met stormvogels, kuifaalscholvers, mantelmeeuwen en raven. Ik klauterde hier vaak een grashelling af, goed uitkijkend voor konijnenholen, naar een richel waar ik me goed toe kon dekken, en dan keek ik naar de rots en naar de bedrijvige zeevogelsamenleving – storm-

vogels die lawaaiig hun nest verdedigden en papegaaiduikers die terugkwamen van ver op zee.

Er staan geen hekken op de uitweer om de schapen weg te houden van de rotsen en kliffen. In de begintijd van de boerderij klom mijn vader nog wel eens naar beneden om ooien te redden die niet meer van hun richel kwamen, maar naarmate de kudde volwassener werd, kwam geografische kennis en evenwichtsgevoel de dieren in het bloed te zitten.

Als het heeft geregend, loopt het water door het beekje naar de zee, waar mijn broer Tom en ik speelden en we onszelf en de honden onder een stenen bruggetje door wrongen. Scholeksters en wulpen maakten nesten in de tractorsporen en wij renden achter de kuikens aan, vingende ze en voelden hun zachte, wild kloppende lichamen in onze handen voordat we ze weer vrijlieten.

Ik blijf staan op de plek waar een buurman, toen ik klein was, zijn nieuwe trekker liet lopen terwijl hij eruit sprong om een hek open te doen en vergat de handrem erop te zetten. Hij stond er met zijn rug naartoe toen de trekker chauffeurloos harder en harder het glooiende weiland begon af te rollen. Hij kon hem niet meer inhalen en de dure machine stortte zich met onstuitbaar geweld over de rand van de klif en verdween in de Atlantische Oceaan.

Later die middag kom ik terug naar de uitweer om de hooglanders te voeren. Ik wurm me naast mijn vader in de cabine van de trekker, net zoals ik vroeger deed. Ik weet nog precies waar de hobbels en kuilen in het land zitten, zodat ik me stevig vast kan houden als de noodzaak zich aandient. Mijn vader laat de voorlader met de baal met kuilvoer in de voederring zakken en de koeien verzamelen zich eromheen. Het is al donker en ik blijf in de cabine en kijk hoe hij, door de koplampen van de tractor bijgelicht, het dunne zwarte plastic van de baal knipt en eraf trekt zodat de dieren kunnen eten. Zijn haar is inmiddels grotendeels wit, en

hoewel hij bijna het hele jaar door een gevoerde overall draagt, heeft hij geen handschoenen meer nodig.

De uitweer ligt verstopt achter een heuveltje vlak aan de kust, en als je op de juiste plek staat zie je nergens huizen en ziet niemand jou van de weg. Mijn vader vertelde me dat hij daar wel eens sliep als hij in een high was, een manische periode. Hier, nu, opnieuw tegen de wind naast de vrieskist gehurkt, terwijl ik een sigaret rol en naar het vee kijk, ben ik uiteindelijk toch mijn vader geworden.

2

TRILLINGEN

Als ik terugkom van mijn wandeling op de uitweer, ga ik in plaats van naar de hoeve naar het veldje met machines en doe de deur open van de caravan waar mijn vader nu woont. De collie wacht buiten op hem en de paarden hangen hun hoofd over het hek, op zoek naar hooi. De oude caravan is tegen de wind met betonblokken verzwaard. Afgelopen winter heeft een storm een van de ramen eruit geblazen, en voor het gat zit nu een houten plaat.

Binnen heeft mijn vader zijn buitenoverall aan, met altijd paktouw en een zakmes in zijn zak, over een trui heen die mijn moeder heeft gebreid en die hij nog steeds draagt, inmiddels met elleboogstukken. Hij zit in de beklede hoek zit achter het grote perspex raam, met het beste uitzicht over het erf en de velden, over de baai op een kaap. Met het snelle overtrekken van de Atlantische weersystemen zie je de kleuren van de hemel en het licht op de zee de hele dag veranderen. Als de zon door de wolken breekt, schittert het licht op het water. Bij eb komen er rotsen boven water. Soms beschijnt het licht gedetailleerd de heuvels van Hoy, een eiland ten zuiden van de kaap, en op andere dagen verdwijnen ze volledig in de mist.

In een winterse zonnestraal licht de lucht stoffig op van vuil